

О.І. САВЧЕНКО, к.е.н, доц., НТУ «ХПІ», Харків
С.М. ПОГОРЕЛОВ, к.е.н, доц., НТУ «ХПІ», Харків
Р.О. НЕСТЕРЕНКО, ст. викл., НТУ «ХПІ», Харків

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У даній статті визначена необхідність створення інноваційного середовища науково – технічної діяльності в Україні. Розкрито економічні функції різноманітних форм комерціалізації інтелектуальної власності, процеси її формування й обігу в ринковій економіці на основі застосування інструментарію прав власності.

In this article necessity creational the scientifically –technical innovation environment is determined. Economic functions of diverse forms of intellectual property commercialization, processes of her formation and the reference in market economy are opened on the basis of application of property rights.

Ключеві слова: інноваційна діяльність, наукові парки, інтелектуальна власність, комерціалізація інтелектуальної власності, нематеріальні активи, прибуток

Вступ

Глобальна фінансова криза продемонструвала необхідність швидкого переходу від індустріальної економіки до економіки підприємницького типу. Рушійними силами якої стають знання та інновації. Активна інноваційна політика була у всі часи запорукою сталого економічного успіху. Державна підтримка інноваційної діяльності, у свою чергу, дає можливість суб'єктам господарчої діяльності мінімізувати оподатковування, одержувати кредити на підтримку своїх обігових коштів, а значить залишатися прибутковими попри все.

Більшість досліджень в Україні, які присвячені вивченню інноваційної діяльності підприємств та політики її державної підтримки, засновані на досвіді провідних підприємств США, Японії, Фінляндії, Німеччини та інших країн Західної Європи. Саме ті перетворення, які відбуваються в Україні на сучасному етапі її розвитку потребують докорінних змін у формуванні системи взаємозв'язку освіти, науки та бізнесу з метою розвитку їх науково –технічної та інноваційної діяльності.

Постановка завдання

Дослідити необхідність створення наукових парків для визначення найбільш перспективних напрямків наукової діяльності вищих навчальних закладів, комерціалізації створеної інтелектуальної власності та наукового надбання, можливості проведення заходів з підвищення співпраці освіти та бізнесу.

Виявити закономірність комерціалізації інтелектуальної власності та розширення розвитку інноваційної діяльності, пошуку нових джерел креативності у структурах, що будуть створюватися, формування сприятливого інвестиційного середовища.

Зосередити увагу на підвищенні якості підготовки висококваліфікованих кадрів для економіки України шляхом поліпшення інформаційно-методичного, правового, консалтингового забезпечення навчання.

Методологія

Методологічною основою даного дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у сфері інноваційної діяльності, комерціалізації технологій, інтелектуального капіталу, управління інтелектуальною власністю організацій. Правова та законодавча база у цьому напрямку, зокрема: Господарського та Цивільного кодексів України, законів України "Про вищу освіту", "Про інвестиційну діяльність", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про інноваційну діяльність", "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій", "Про наукові парки".

Результати досліджень

У результаті інтеграційних процесів, які відбуваються у сучасному економічному просторі, передбачається утворення нових інформаційно-фінансових ринкових інститутів, яким притаманні деякі єдині підходи:

- ріст і ємність інформаційних ринків у всесвітньому масштабі значно перевищує товарні ринки,
- комп'ютерні мережі стають загальними фінансово-інформаційними комунікаціями,
- ростуть нематеріальні активи підприємств (патенти на винаходи, ліцензії, програмні продукти й інші інформаційні матеріали),
- найважливішою рисою стає надзвичайно висока питома вага НДДКР у загальній структурі витрат на виробництво,
- розвиток стратегії, що включає регулярний інформаційний обмін і культуру навчання у всіх підприємствах.

Саме ефективне управління інтелектуальною власністю забезпечує сильну конкурентну позицію підприємств, дозволяє проводити грамотну інвестиційну політику, отримувати додаткові фінансові кошти від комерціалізації інтелектуальної власності, а значить збільшувати ринкову вартість підприємства в цілому, що безумовно сприяє розвитку економіки країни.

Дана проблема на сьогоднішній день знайшла віддзеркалення в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, ними створена досить обширна база наукових робіт, присвячених питанням управління і оцінки інтелектуальної власності. До найбільш значимих представників економічної науки, які внесли істотний вклад до дослідження категорії інтелектуальна власність, можна віднести Г.Г.Азгальдова, Г.В. Бромберга, А.Н.Козирева, І.С.Мухамедшина, Б.Б. Леонтьєва, Н.В.Линник, О.Новосельцева, Н.С.Орлової, М.А.Федотової, А. Орехова, Г.Десмонда, А. Яновського і інших.

Сьогодні, коли світ вступив в епоху "інтелектуальної економіки", головним джерелом добробуту суспільства стають не природні ресурси, а творчі досягнення людей. При цьому результати інтелектуальної діяльності, що ефективно реалізуються, тобто знаходять свого інвестора, стають інноваціями. Ємкість світового ринку ліцензій на використання об'єктів інтелектуальної власності оцінюється не менше чим в 150 млрд. дол. в рік. Темпи зростання цього ринку в 3-4 рази перевищують темпи зростання традиційних ринків товарів і послуг, що і пояснює роль інтелектуальної власності для економічного розвитку будь-якої держави.

В зазначеному контексті, як відзначав А.П. Каличенко в рамках наукового дослідження на тему «Удосконалення державного механізму управління інтелектуальною власністю» актуальним стає питання планування створення об'єктів інтелектуальної власності. Для вирішення цього завдання необхідно створити певні умови, що будуть сприяти підвищенню креативності, імпровізації (за рахунок мозкових штурмів) працівників.

Приклад компаній AREVA, Boeing, Siemens, СУЭК, Лукойл свідчить про необхідність зміни основних бізнес-процесів та створення операційної моделі корпоративного управління. Відбувалася зміна старої системи та ключових співробітників по всіх бізнес-процесах компаній.

В той же час, голова Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, Н.В. Паладій відзначав, що внутрішній ринок об'єктів інтелектуальної власності в Україні пройшов стадію формування і вимагає державної підтримки, здійснення єдиної державної політики відносно

захисту національних інтересів у сфері економіки, технологічної безпеки і регулювання експорту українських технологій.

Ряд авторів [2] відзначає, що статистичні дані про наукову і інноваційну діяльність свідчать про те, що Україна, маючи значний інноваційно-технологічний потенціал використовує його недостатньо. У 2008 році в створенні і використанні об'єктів промислової власності було задіяно 186 підприємств і організацій Харківської області. Кількість підприємств, які займаються новаторською діяльністю, збільшилося на 5,7 % порівняно з 2007 роком.

Оскільки процеси створення, правової охорони і використання інтелектуальної власності забезпечують підвищення конкурентоспроможності продукції національних товаровиробників, держава повинна активніше застосовувати певні економічні важелі і організаційно-координаційні методи. Один з таких методів заснований на управлінні інтелектуальною власністю є Закон України «Про наукові парки».

Відповідно до Закону «науковий парк - юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку» [1].

Для вирішення ефективного та раціонального використання існуючого наукового потенціалу вищих навчальних закладів та наукових установ, для розвитку сприятливого інноваційного середовища необхідна зазначена вище співпраця. Основними функціями такого співтовариства є:

- створення нових видів інноваційного продукту, здійснення заходів щодо їх комерціалізації, організація та забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної продукції;
- інформаційно-методичне, правове та консалтингове забезпечення засновників і партнерів наукового парку, надання патентно-ліцензійної допомоги;
- залучення студентів, випускників, аспірантів, науковців та працівників вищого навчального закладу та/або наукової установи до розроблення і виконання проектів наукового парку;
- сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємництва;
- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, необхідних для розроблення і реалізації проектів наукового парку;

- залучення і використання у своїй діяльності ризикового (венчурного) капіталу, підтримка наукоємного виробництва;
- захист та представництво інтересів засновників і партнерів наукового парку в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, а також у відносинах з іншими суб'єктами господарювання під час організації та виконання проектів наукового парку в межах, визначених установчими документами наукового парку;
- розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, сприяння залученню іноземних інвестицій;
- виконання інших функцій, не заборонених законодавством України.

При створенні наукового парку, вищий навчальний заклад може у якості засновника вносити до його статутного фонду майнові права на об'єкти інтелектуальної власності. Тим самим виникає нагальна потреба аудиту нематеріальних активів.

Інноваційно-технологічний устрій сучасного виробництва визначається інноваційним потенціалом підприємства і його інтелектуальним капіталом.

Торгівля правами інтелектуальної власності зростає у всьому світі. Це доходи, що отримуються від ліцензій на передачу технологій, використання товарних знаків і комп'ютерних програм. В той же час, обсяг інноваційної продукції, реалізованої промисловими підприємствами Харківської області у 2008 році становив 2884,7 млн.грн. Частка цієї продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції складає 7.4% (в цілому по країні вона дорівнює 5.9%). У 2008 році інноваційною діяльністю займалися 110 підприємств або 13,1% промислових підприємств Харківської області (у 2007 році 142 підприємства або 18%).

Управління інтелектуальною власністю – важлива цільова підсистема управління підприємством, галузями народного господарства. Її об'єкт – процес використання потенціалу інтелектуальної власності трудового колективу, а мета – найбільш раціональне використання трудових і матеріальних ресурсів в системі ринкових стосунків.

До основних завдань управління інтелектуальною власністю відносяться:

- стимулювання процесів розробки і створення об'єктів інтелектуальної власності;
- забезпечення правової охорони і захисту об'єктів інтелектуальної власності;

- систематизація і аналіз використання об'єктів інтелектуальної власності;
- вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності;
- комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності, що плануються до реалізації.

Якнайповнішому комерційному використанню інноваційного потенціалу сприяє ефективне управління нематеріальними активами підприємств і їх вартісна оцінка.

Завдання управління повинні вирішуватися як на рівні підприємств, так і на державному рівні.

Саме університети являються джерелом великої кількості об'єктів інтелектуальної власності. Так переважна більшість усіх винахідників, авторів промислових зразків та раціоналізаторів Харківської області діяли у складі: Харківський національний медичний університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківська медична академія післядипломної освіти, Національний фармацевтичний університет і Харківський державний університет харчування і торгівлі.

Здійснювати процедуру комерціалізації інтелектуальної власності ВНЗ зможуть за допомогою наукових парків, це також буде сприяти зростанню їх рейтингів. Економічний ефект від використання нової, прогресивної технології значно перевищить витрати на створення об'єктів інтелектуальної власності.

Знання ринкової вартості нематеріальних активів, як було зазначено вище, є необхідним при внесенні до статутного фонду, їх використанні як предмета застави, при страхуванні, а також для правильної оцінки активів наукового парку.

Власник повинен періодично переоцінювати нематеріальні активи, щодо яких існує активний ринок, за ринковою вартістю. Сума дооцінки відображається в бухгалтерському обліку в складі власного капіталу, збільшуючи його. Це збільшення призводить до підвищення фінансової стабільності тобто збільшенню фінансового коефіцієнта автономії і, як наслідок, до підвищення інвестиційної привабливості наукового парку. Водночас, може зменшитися коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів, знизитися рентабельність власного капіталу, коефіцієнт ресурсовіддачі та коефіцієнт оборотності активів. Однак, якщо дооцінка була зроблена адекватно, виходячи з реальних сум доходу, принесеного даними активами, подібного зниження не відбудеться. Ступінь об'єктивності оцінки вартості

нематеріального активу напряму корелює з можливістю заохочення ефективного інвестора.

Відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994 № 334/ 94-ВР операція внесення майна в статутний фонд визначається як пряма інвестиція (п. 1.28.2), що не призводить до збільшення валових доходів підприємства (п. 4.2.5) і не обкладається податком на прибуток.

При використанні нематеріального активу як внеску у статутний фонд підприємства відбувається оптимізація оподаткування за рахунок амортизації нематеріального активу в статутному фонді, оціненого за ринковою вартістю.

Згідно з Законом України «Про наукові парки» державна підтримка діяльності наукових парків полягає у:

- можливості залученням державних коштів до реалізації проектів наукового парку;

- праві звернення наукових парків щодо державного замовлення на поставку продукції, виконання робіт і надання послуг для забезпечення пріоритетних державних потреб;

- звільненні від обкладення ввізним митом наукового, лабораторного і дослідницького обладнання, а також комплектуючих та матеріалів, що не виробляються в Україні, згідно з номенклатурою та обсягами, передбаченими проектом наукового парку;

- використанні приміщень та обладнання вищого навчального закладу та/або наукової установи, за поданням виконавчого органу управління наукового парку.

Висновки

Зазначаємо, що на активізацію інноваційної діяльності промислових підприємств позитивний вплив буде мати розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності у конкретному вищому навчальному закладі, що дозволить ефективно використовувати матеріально-технічну базу, науковий потенціал, для комерціалізації результатів наукових досліджень та росту вартості нематеріальних активів підприємств, які позитивно будуть впливати на фінансовий стан та конкурентоспроможність останніх.

Основна підтримка держави і інституційні зміни повинні створювати сприятливі умови для усвідомлення значущості інтелектуальних активів, інноваційної активності, ефективно комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, і тим самим

припинити тенденцію відтоку інтелектуальних ресурсів з країни і науково-технологічне відставання України, що намітилося.

Впровадження системи управління інтелектуальною власністю надасть можливість:

- збільшити прибуток;
- раціоналізувати витрати;
- стати лідерами на ринку;
- зменшити ризики;
- забезпечити економічну безпеку;
- підвищити гнучкість та стійкість до умов зовнішнього середовища;
- освоїти випуск нової конкурентоспроможної продукції;
- неперервного навчання яке буде сприяти підвищенню імпровізації, лідерству та створенню ділової концепції системи управління людськими ресурсами.

Прибутковість підприємства зростає в результаті:

- забезпечення цінової конкурентоспроможності шляхом зниження витрат виробництва;
- забезпечення і підвищення інноваційної складової створення, охорони та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Реалізація таких заходів можлива завдяки заснуванню університетами наукових парків, їх активній участі у здійсненні консультаційно-методичного та науково-технічного співробітництва з підприємствами інноваторами. Створення в університетах спеціалізованої інфраструктури з комерціалізації та трансферу результатів наукової діяльності буде сприяти визначенню найбільш перспективних напрямків інноваційної діяльності ВНЗ, пошуку партнерів і потенційних інвесторів, тим самим підвищуючи загальну конкурентоздатність регіонів.

Подальшим розвитком дослідження стане визначення параметрів, характеристик, показників розвитку міжнародного та вітчизняного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності.

Список літератури: 1. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 № 1563-VI. 2. *Морозов. А* Система управління інтелектуальним капіталом підприємства як механізм захисту прав інтелектуальної власності //Інтелектуальна власність. — 2008. — № 2, 3. *Ceserani C. Greatwood P.*, Innovation and creativity, London, 1999, 4. Матеріали науково-практичній конференції «Проблеми винахідницької та раціоналізаторської діяльності в Харківській області» 22 вересня 2009., 5. *Савченко О.І., Нестеренко Р.О.* Основні підходи до формування інтелектуальної власності підприємств. Матеріали науково-практичної конференції «Інформаційні технології. Наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я».

Подано до редакції 18.06.2009